

V SPOMIN
DR. LJUBOSLAVA ŠEBEK,
UNIV. DIPL. INŽ. KEM.

8. 3. 1924–20. 12. 2008

Marta Kramberger

Po letu dni resnih in vedno hujših bolezenskih preizkušenj je obstalo srce spoštovane gospe dr. Ljuboslave Šebek, roj. Klemenc, univ. dipl. inž. kem., skoraj 26 let vodje biokemičnega laboratorija na Onkološkem inštitutu v Ljubljani.

Rodila se je v Mariboru, potem ko se je njena družina zaradi krivično prestavljene državne meje po prvi svetovni vojni umaknila tja s Primorske. Tudi druga svetovna vojna se je boleče dotaknila življenja družinskih članov. Nemci so izgnali starše, Primorske Slovence, v Travnik. Zato je hči Ljuboslava aprila 1941 zapustila mariborsko realno gimnazijo in šolanje nadaljevala v Ljubljani; tu je delala tudi kot aktivistka OF. Zadnji razred gimnazije je obiskovala v Karlovcu, na drugi izseljenski postaji njenih staršev. Tam je tudi maturirala avgusta 1943. S starši je ostala na Hrvaškem do konca vojne.



V jeseni 1945 se je kot abiturientka gimnazije z velikimi pričakovanji vpisala na kemijski oddelek Tehniške visoke šole v Ljubljani. Diplomirala je konec julija 1952. Mlado inženirko kemije so jeseni tega leta zaposlili na Kemijskem inštitutu Slovenske akademije znanosti in umetnosti kot asistentko v akademskem razredu za matematične, fizikalne in tehnične vede. Junija 1957 je postala asistentka pri dr. Dragu Lebezu, univ. dipl. biol., na Inštitutu Jožef Stefan v Ljubljani in tu spet sodelovala v različnih raziskovalnih skupinah.

Zadnjič je na svoji poklicni poti spremenila delovno okolje, ko se je konec avgusta 1963 zaposlila na Onkološkem inštitutu (OI) v Ljubljani in tu vodila biokemični laboratorij do svojega zadnjega delovnega dne 28. junija 1989. Med nenehno skrbjo za vsakodnevno potrebne biokemične analize onkoloških bolnikov se je doktorica Šebek zavzeto spoprijemala z raziskovalnimi zahtevami, ki ji jih je zastavljala onkologija. Brez odlašanja se je lotila postdiplomskega študija in 1967 magistrirala na organskobiokemični smeri oddelka za kemijo ljubljanske Fakultete za naravoslovje in tehnologijo z magistrsko nalogo Spremembe v količini

nukleinskih kislin in beljakovin v celicah humanih embrionalnih ledvic po infekciji z virusom herpes simpleks. Pod mentorstvom prof. dr. Primoža Schaura, univ. dipl. biol., je 1973 na tej fakulteti uspešno zagovarjala doktorsko tezo Inkorporacija nukleinskih kislin v Ehrlichove ascitne celice.

Dr. Šebekova je premišljeno širila izbor biokemičnih preiskav. Tako je vpeljala določanje koncentracije bakra v serumu pri diagnostiki limfomov in določanje katalitskih aktivnosti encimov aminotransferaz, gama-glutamilttransferaze, laktat-dehidrogenaze. Pri že uporabljenih encimih je poglobljeno iskala boljše substrate, npr. pri alkalni fosfatazi (AF), kislji fosfatazi. S posebno skrbjo se je posvetila izoenzimom AF v serumu in tako pred današnjimi, dosti zmogljivejšimi slikovnimi metodami z biokemičnimi postopki prispevala k ugotavljanju morebitnih metastaz v jetrih ali v kosteh. Preizkušala je metodo za določanje koncentracije metotreksata v krvi bolnikov, da bi se zdravljenje čimbolj približalo farmakokinetičnim pravilom.

Nedvomno je bila najtehtnejša odločitev na poklicni poti dr. Šebekove, da je na OI pričela določati hormone receptorje v tumorjih dojke. Zahtevno metodo je vpeljala leta 1978 na pobudo nekaterih onkologov, ki so začeli sodelovati v novonastali mednarodni študijski skupini Ludwig Breast Cancer Study Group: pri raziskovanju tumorjev dojke in zdravljenju bolnic so se opirali na vrednosti hormonskih receptorjev, določenih v tumorskem tkivu. Mednarodna skupina se je širila, od leta 1986 pa nosi ime International Breast Cancer Study Group. Sedaj se študija nadaljuje s številko 23. Dolgoletne raziskovalne izkušnje in preučevanje kliničnobiokemijske analitike so doktorici Šebek omogočili, da je bila kos nelahki nalogi. V biokemičnem laboratoriju na OI v Ljubljani so pri določanju hormonskih receptorjev v tumorjih dojke dosegli raven, zahtevano v Ludwigovi študiji. Skrbno so jo vzdrževali naprej, in to je potrjevalo zunanje preverjanje kakovosti dela. V mednarodnih protokolih, ki jih je bilo potrebno pisno izpolniti za vsako bolnico v študiji, je bila radioizotopska metoda razvrščena pod oznako DCC (dextran-coated charcoal) – po separacijskem postopku z dekstranom, vezanim na aktivno oglje. Po uvajanju in začetnem preizkušanju metode v študijske namene jo je dr. Šebek uvrstila tudi v redni diagnostični postopek pri klinični obravnavi bolnic s tumorji dojke. Hormonske receptorje so na OI določali tudi v tumorjih dojke, pripeljanih v tekočem dušiku s kirurških oddelkov drugih slovenskih bolnišnic. Radioizotopsko metodo so na OI uporabljali še nekaj let po upokojitvi dr. Šebekove.

Računalniški izpis bibliografskih prispevkov doktorice Šebek, dosegljiv iz njenega obdobja na OI, obsega 78 enot. Sprva je v Radiologiji Jugoslavici in drugih strokovnih časopisih s sodelavci objavljala rezultate iz bazičnih raziskav, opravljenih še na Inštitutu Jožef Stefan, predvsem je proučevala proteolitične encime v prebavni cevi eksperimentalnih živali. Kronološko je mogoče zasledovati teme, ki so jo zaposlovale po prihodu na onkologijo. Kot udeleženka kongresov in simpozijev doma in v tujini je največkrat pripravila referate. Kolegom kliničnim biokemikom je med letoma 1971 in 1984 predstavila svoje izkušnje z gama-

glutamyltransferazo (GGT) pri ugotavljanju jetrnih metastaz, poročala o izoenzimih alkalne fosfataze in GGT pri karcinomskih bolnikih, predavala o tumorskih označevalcih v onkologiji, predstavila β_2 -mikroglobulin pri bolnikih s karcinomom. Razveseljivo in spoštovanja vredno je, da je aktivno sodelovala že na mednarodnem kongresu klinične kemije leta 1969 v Ženevi. Od leta 1980 je večina njenih objav povezanih z raziskovanjem hormonskih receptorjev v Ludwigovi študijski skupini in v mednarodni skupini, ki je sledila prvi. Zasedili smo, da je doktorica Šebek prvič predavala o estrogenskih receptorjih pri karcinomu dojke, še preden se je začela Ludwigova študija – bilo je leta 1976 v Portorožu. Hormonske receptorje pri karcinomu dojke je osvetlila tudi na dveh jugoslovanskih kongresih kliničnih biokemikov 1979 ter 1983.

Opazni strokovni in raziskovalni prispevek dr. Slave Šebek k biokemijski diagnostiki v onkologiji ne bi bil mogoč brez njene vedoželjnosti, truda in požrtvovalnega, temeljitega dela, da je mnogokrat tudi na sebe pozabila; polovičarstva ni poznala. Vedno so ji bile tuje nepristnost, površnost in navideznost. Kot velik estete je uživala na koncertih klasične glasbe, ob zahtevnih literarnih in gledaliških delih. Po raznih preizkušnjah je njena občutljiva narava iskala uteho in mir v gorah in na morju. Na poklicni poti je sodelovala z marsikom. Nekateri so ob tem zaslutili njeno notranje bogato osebnost in se je bodo spominjali s spoštovanjem. Tisti med nami, ki smo bili z njo tudi tesneje povezani, pa ne bomo pozabili njenega naklonjenega razumevanja in rahločutnosti.

Pokopali so jo v družinskem krogu 24. decembra 2008 na ljubljanskih Žalah.

Nove knjige

PRIKAZ

Zgodovina medicine

10. Pintarjevi dnevi – Zdravstveno varstvo v Šaleški dolini skozi čas. Ob 50-letnici Zdravstvenega doma Velenje (1958–2008). Zbornik znanstvenega srečanja in Srečanja zgodovinarjev medicine, Velenje 12. december 2008. Urednik France Urlep. Izdajatelj Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani. Sozaložnika Zdravstveni dom Velenje in Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije. 190 strani, številne dokumentarne fotografije, povzetki so tudi v angleškem jeziku.

Vsebina zbornika navaja v uvodnem delu nagovore ob otvoritvi srečanja: Jože Zupančič, dr. med., direktor Zdravstvenega doma Velenje, prim. mag. France Urlep, dr. med., predsednik Znanstvenega društva za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Srečko Meh, župan Mestne občine Velenje, dr. Milan Medved, direktor Premogovnika Velenje, prof. dr. Zvonka Zupanič

Slavec, dr. med., predstojnica Inštituta za zgodovino medicine MF UL.

Strokovni prispevki zbornika so naslednji:

Damijan Kljajič, prof. zg. in um. zg. – Velenje po letu 1945, Ivan Zupanc, dr. med. – 50 let Zdravstvenega doma Velenje, Boris Potrč, univ. dipl. ing. rud. – Varnost rudarjev nekoč in danes, prim. mag. France Urlep, dr. med. – Zdravstveno varstvo v Premogovniku Velenje skozi čas, Marija Hrastnik Koren, dr. med. in Ivana Ramšak Kolar, dr. med. – Razvoj obratnih ambulant in dispanzerja medicine dela v Velenju, Stane Grasselli, dr. dent. med. – Razvoj zobozdravstva v Šaleški dolini, prim. Janez Poles, dr. med. – Bolnišnica Topolšica – na pragu devetdesetih let, prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec, dr. med. – 50 let slovenske kirurgije srca (1958–2008), prim. mag. Mario Kocijančič, dr. med. – Slovenski zdravniki v Bosni in Hercegovini 1878–1990.

Povzetek zbornika

Urednik France Urlep navaja med drugim:

Strokovna srečanja zdravnikov, imenovana Pintarjevi dnevi, na katerih obravnavajo teme s področja zgodovine medicine, potekajo že desetič. To pot je prireditelj v Velenju, najmlajšem slovenskem mestu, ki se je razvilo v zadnjih petdesetih letih na premogovniškem območju v Šaleški dolini.

Mesto Velenje in z njim Zdravstveni dom praznujeta v teh mesecih petdeset let od časov, ko se je sredi polj v dolini, kjer je živel 16541 kmetov in rudarjev in kraja Velenje s 1121 prebivalci, razvilo premogovniško, industrijsko ter gospodarsko območje, kjer danes 42688 ljudi opravlja različne poklice. V mestu Velenje, ki je postalo kulturno in upravno središče, danes živi in dela 37377 prebivalcev ... Da se ob obletnici razvoja mesta ohrani zgodovinski spomin tudi na razvoj zdravstvene službe, ki je dostojno sledila gospodarskemu razvoju, sta se Inštitut za zgodovino medicine MF UL in Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije odločila, da strokovno srečanje zgodovinarjev medicine leta 2008 posvetita temu dogodku in v Velenju organizirata jubilejne 10. Pintarjeve dneve ... Zgodovinar *Damijan Kljajič* iz Muzeja Velenje je predstavil zgodovinski razvoj Šaleške doline po drugi svetovni vojni. Mesto Velenje, ki je zraslo med leti 1955 in 1990 v sodobno gospodarsko in kulturno središče, se je v tedanjih razmerah graditve socializma srečevalo z mnogimi protislovnimi zamislimi in spreminjajočimi se odločitvami na področju razvoja premogovništva, urbanizma in industrijske graditve. To se je zrcalilo pri izbiri in pogosti zamenjavi kadrov v vodstvih podjetij in v upravi. Če celoten projekt graditve ne bi imel tako odločne podpore v najvišjih državnih in političnih organih, bi se težko uresničil ... Zgodovinar je v svojem poročilu nepristransko in zelo natančno zbral podatke in jih za to priložnost prvič objavil v takem, skoraj leksikografskem obsegu.

Zdravnik *Ivan Zupanc* je delal v Zdravstvenem domu od leta 1965 do upokojitve. Zaradi pomanjkanja zdravnikov dela v skrajšanem delovnem času tam še danes. Je eden redkih, ki še iz osebnih izkušenj pozna posamezna obdobja graditve in strokovne rasti zdravstve-

nega doma. Opisal je čase in razmere v obdobju, ko je bilo tam zaposlenih 60 ljudi, do danes, ko jih je prek 200. V pomoč so mu bili vestno ohranjeni arhivi in bogat slikovni material.

Montanist *Boris Potrč* je v svojem prispevku opisal več kot 130-letni razvoj premogovnika glede na nevarnosti pri delu. Prikazal je organiziranost jamske reševalne službe in varnostno opremo nekoč in danes.

Zdravnik *France Urlep* je opisal razvoj Premogovnika Velenje od pričetkov v 19. stoletju do leta 1954, delovanje takratnih zdravnikov in tamkajšnje zdravstvene službe. V bližini delavskega naselja je lastnik rudnika zgradil konec 19. stoletja bolnišnico, ki je delovala še leta 1953. Opisano je delovanje organizacije Bratovskih skladnic, ki so skrbele za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje montanističnih delavcev do druge svetovne vojne. Po njej se je uveljavilo enotno zdravstveno in socialno zavarovanje...

Zdravnici *Marija Hrastnik Koren* in *Ivana Ramšak Kolar* pojasnjujeta razvoj obratnih ambulant in Dispanzerja za medicino dela. Zdravstveno varstvo delavcev v premogovniku je bilo sprva organizirano v sklopu podjetja. Po pričetku delovanja enotnega zdravstvenega doma so kurativno zdravstveno varstvo ob pomoči podjetij izvajale obratne ambulante, preventivno zdravstveno varstvo pa Dispanzer za medicino dela v Zdravstvenem domu v tesnem sodelovanju s službo za varstvo pri delu v podjetjih. Odlično sodelovanje Dispanzerja s Premogovnikom je temelj za visoko raven zdravstvenega varstva delavcev tudi danes.

Razvoj povojnega zobozdravstva v Šaleški in Zgornji Savinjski dolini je opisal v svojem poročilu zobozdravnik *Stane Grasselli*. Za premagovanje začetnih težav povojnega obdobja je bila značilna predvsem iznajdljivost v improvizaciji in izjemna požrtvovalnost vseh zaposlenih v zobozdravstvu ...

V zelo zanimivem članku je dolgoletni predstojnik Bolnišnice Topolšica zdravnik internist *Janez Poles* izčrpno opisal rast te ustanove, ki ima svoje začetke že v 16. stoletju. V času epidemije tuberkuloze se je bolnišnica razvila do te meje, da je razpolagala v tridesetih zgradbah s preko 300 posteljami. Z uvedbo učinkovitih protituberkuloznih zdravil se je obseg dela zmanjšal. Kasneje je v navezi s celjsko bolnišnico zaživela s pljučnim in internim oddelkom. Ko se je kasneje povezala

v Zdravstveni center Velenje, je dosegala uspešno strokovno in organizacijsko rast ...

Na Pintarjevih dnevih so vselej predstavljene tudi proste teme, to so članki in raziskave članov društva s področja zgodovine medicine, ki so jih raziskali in napisali v zadnjem obdobju. Letos sta to raziskavi Zvonke Zupanič Slavec in Maria Kocijančiča.

Zvonka Zupanič Slavec je predstavila letošnji pomembni jubilej v slovenski medicini. Septembra je minilo 50 let od prve operacije na odprtem srcu. Začetnik slovenske srčne kirurgije je bil prof. Božidar Lavrič, njegov naslednik pa prof. Miro Košak. Z leti je novo znanje omogočilo zamenjave in kasneje poprave srčnih zaklopk, poprave motenj srčnega ritma s srčnimi spodbujevalniki ali s sodobnimi posegi na prevodnem nitju, uvajanje manj invazivnih pristopov k srcu z minimalnimi rezi in endoskopskimi pristopi, presaditve srca in celo vsaditev srčnih črpalk, znanih pod imenom umetno srce. V 90-letih so začeli s posegi na delujočem srcu, ki lahko potekajo z zunajtelesnim krvnim obtokom ali celo brez njega. Vse te dosežke pa je popisala v obsežni monografiji, ki je izšla oktobra 2008 v Ljubljani ob jubilejni slovesnosti v Cankarjevem domu.

Mario Kocijančič je v obširnem prispevku zbral podatke o stotih slovenskih zdravnikih, ki so delovali v Bosni in Hercegovini med letoma 1878 in 1990. Sprva so to bili zdravniki, ki so bili v enotah slovenskih polkov pri avstro-ogrski zasedbi leta 1878. Sledijo slovenski zdravniki, ki so delali tam v obdobjih 1878-1918 in 1919-1941 ... Dramatične so bile usode slovenskih zdravnikov, ki so bivali in se bojevali v tej deželi 1941-1945. Najbolj dokumentirano poglavje opisuje tamkajšnje delo prvih povojnih diplomantov ljubljanske medicinske fakultete. V letih 1946-1950 je delalo v Bosni na prostovoljnih delovnih akcijah tudi 32 študentov in absolventov Medicinske fakultete. Zbornik predavanj na 10. Pintarjevih dnevih ostaja zvest dosedanji tradiciji kakovostnih prizadevanj slovenskih zdravnikov na področju domače zgodovine medicine.

Zbornik zaključuje še seznam dosedanjih desetih Pintarjevih dnevov (1994-2008).

Bogdan Leskovic